

OBSAH

Předmluva.....	9
Rodina.....	13
František Josef Holub.....	13
Dětství a dospívání.....	26
Student Emilián.....	35
Medicinae doctor.....	35
První vědecké úspěchy.....	44
Berta, Bertinka, Britinka.....	57
Jižní Afrika v době Holubových cest.....	66
Holubova první cesta do Jižní Afriky.....	85
Přípravy na cestu do Afriky.....	85
Vlakem i parníkem.....	97
Konečně v Africe.....	114
První výzkumná cesta.....	131
Druhá výzkumná cesta.....	143
Čeněk Paclt.....	165
Třetí výzkumná cesta.....	177
Návrat domů.....	202
Mezidobí.....	217
V Praze, ve Vídni, v Evropě... ..	217
Sedm let v Jižní Africe.....	239
Rozchod s Bertou.....	247

Holubova druhá cesta do Jižní Afriky	259
Rakousko-uherská expedice Dr. Emila Holuba	259
Zpátky v Jižní Africe	272
Cesta k řece Zambezi	279
Vzhůru k Mašukulumbům	297
Cesta domů	324
Podzim cestovatele	332
Holubova výstava ve Vídni a v Praze	332
Jihoafrické muzeum a osud Holubových sbírek	354
Přednáškové turné v Severní Americe	372
Rosa	381
Závěr života	389
Poznámky	405
Mapy	431
Textové přílohy	435
Plán afrických výzkumů Dr. Emila Holuba	435
Státní řády a vyznamenání, propůjčené či udělené Dr. Emilu Holubovi	440
Členství ve vědeckých společnostech, organizacích a spolcích	441
Výstavy Dr. Emila Holuba	443
Sbírka předmětů Holubova prvního pobytu v Jižní Africe v letech 1872–1879	444
Sbírka předmětů Holubovy rakousko-uherské expedice v letech 1883–1887	445
Ediční poznámka	446
Poznámka k terminologii	447
Výběr z použité literatury	448
Seznam použitých zkratk	450
Soupis archivních pramenů	451
Resumé německé	453
Resumé anglické	455
Jmenný rejstřík	457

PŘEDMLUVA

Cestovatel Holub byl idealista, romantik, nadaný, zajímavý člověk, jemný a nezištný, někdy snad své síly přeceňující, doma ne vždy pochopený, a proto nedoceněný. Mnoho trpěl, mnoho vykonal. Měl i on své chyby jako člověk i jako badatel, ale přesto svou činností a celým životem si zasloužil, abychom navždy v něm spatřovali člověka, na nějž jsme povinni vzpomínat vždy s úctou. Těmito slovy charakterizoval Jindřich M. Dlouhý slavného cestovatele v roce 1940. Tehdy měl obavu, že se na Holuba postupně zapomíná, a mj. i proto se rozhodl sepsat jeho životopis. Jeho obavy se však naštěstí nepotvrdily. Dnes je Dr. Emil Holub jedním z našich nejnámějších cestovatelů.

Období od šedesátých let 19. století do začátku první světové války se obvykle označuje jako „zlatá éra“ českého cestovatelství. Z českých zemí v té době vzešlo několik osobností, které se rozhodly věnovat podstatnou část svého života poznávání cizích krajů a jejich zprostředkování široké veřejnosti. Jména těchto cestovatelů se však většinou poměrně brzy z obecného povědomí vytratila. Holub je v tomto ohledu výjimkou, v jeho případě sledujeme spíše opačný vývoj. Jeho jméno si dnes téměř každý zcela automaticky spojuje s cestováním a Afrikou, popřípadě jejím objevováním. Holub je dokonce vnímán jako určitý symbol českého cestovatelství a nezřídka se k jeho jménu připojuje úsloví „největší český cestovatel“.

O žádném jiném českém cestovateli také nebylo napsáno více, než právě o Holubovi. V minulosti vyšlo bezpočet životopisných, etnografických či přírodovědeckých prací, které přibližují Holubův život, popřípadě hodnotí jeho vědeckou práci a význam. První životopisy se objevovaly na stránkách tisku již za jeho života, většinou ve formě stručných medailonů, obsáhlejší zpracování jeho života vyšla krátce po jeho smrti. Vůbec první vydal v roce 1902 J. V. Želízko na stránkách

sborníku České společnosti zeměvědné a brzy následovaly další. Zvláštní pozornost zaslouží především práce J. M. Dlouhého z roku 1940, která byla výsledkem podrobného studia tehdy dostupných archivních dokumentů. O sedm let později vyšel také sborník, který Dlouhý redigoval a který přinesl vedle životopisné části i pohled dalších odborníků na Holubův život a jeho význam v různých vědních oborech. V roce 1955 vyšla práce Jiřího Bauma, který přes veškerý obdiv k Holubovi, nabídl na něho i poněkud kritičtější pohled.

Zmíněné práce jsou samozřejmě jen výběrem z toho, co bylo publikováno, ovšem jedná se o stěžejní díla, z kterých čerpá takřka veškerá pozdější literatura. Vedle nesporného významu a hodnoty je však třeba také připomenout i jedno úskalí, které je s nimi spojeno. Jejich autory byli vesměs Holubovi přátelé či lidé, kteří jej velice obdivovali a kteří se hluboce skláněli před vším, co vykonal. Není proto těžké pochopit, že jejich líčení a hodnocení Holuba či jeho života tím bylo ovlivněno. Podařilo se jim vytvořit obraz Holuba jako ideálu cestovatele, vědce i člověka. Častým přejímáním a opakováním v pozdější literatuře se téměř kodifikoval, bohužel za cenu, že Holub pak mnohdy působí téměř neživotným, nadpozemským dojmem.

Při zpracování této knihy jsem se snažil tomu vyhnout, a proto jsem čerpal především z informací získaných studiem archivních dokumentů. Snažil jsem se také vyvarovat opakování nepodložených tezí, kterých se v Holubových životopisech vyskytuje poměrně mnoho a které často více než cokoli jiného odrážejí spíše vztah jejich autorů k slavnému cestovateli. Naprosto zásadním zdrojem informací se staly dokumenty uložené v archivu Náprstkova muzea, tedy především Holubova písemná pozůstalost, popř. pozůstalost Vojty Náprstka. Kromě toho bylo třeba prostudovat množství materiálu v dalších institucích v Čechách a Rakousku.

Tím samozřejmě není řečeno, že by bylo prostudováno vše. Holub byl pozoruhodnou osobností, která po sobě zanechala velmi bohatou písemnou pozůstalost. Zejména v zahraničních archivech (Jižní Afrika, Velká Británie, Německo aj.) můžeme předpokládat existenci dosud neznámých dokumentů, které mohou významně přispět k hlubšímu poznání a pochopení Holubova života i jeho osobnosti.

Knihy by nemohla vzniknout bez veliké a obětavé pomoci mnoha lidí, především Ivany Čornejové z archivu Univerzity Karlovy, Ludmily

Hlaváčkové z Ústavu dějin lékařství, Jitky Křečkové z Národního Archivu, Hany Svatošové z Archivu hl. m. Prahy, Jiřího Šouši z katedry archivnictví FFUK, Jaromíra Tlustého, pracovníků Afrického muzea Dr. Emila Holuba v Holicích a mnoha archivářů státních i muzejních archivů v Čechách i zahraničí. Rovněž jsem povinován vděčností svému bratru Ambroži Petru Šámalovi za pečlivé zpracování četných překladů. Zcela zvláštní poděkování bych rád vyjádřil Josefu Kandertovi a Mileně Secké za mimořádnou pomoc a podporu po celou dobu přípravy knihy.

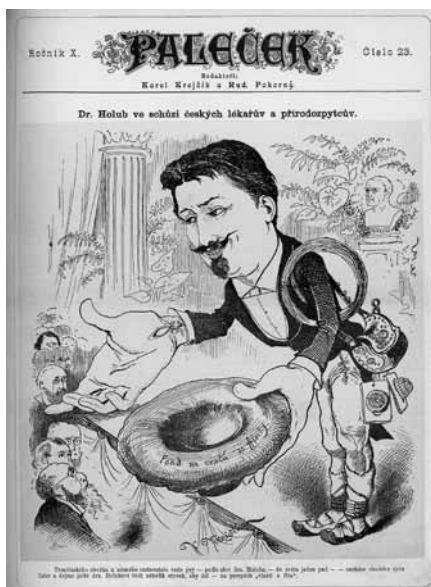
⇒ HOLUBOVA DRUHÁ CESTA ⇒ DO JIŽNÍ AFRIKY

Rakousko-uherská expedice Dr. Emila Holuba

Už na sklonku svého pobytu v Jižní Africe Holub na svých přednáškách proklamoval, že se sem opět vrátí a naváže na své výzkumy. Chtěl splnit, co si předsevzal, pokusit se projít africký kontinent od jihu až po sever a prozkoumat jej dokonce ještě důkladněji a podrobněji než v případě svých výzkumných cest v sedmdesátých letech. Svůj výzkum zamýšlel zahájit opět na jižním pobřeží Afriky, odkud se chtěl vydat k řece Zambezi a po důkladném prozkoumání Marucko-Mambundské říše vyrazit k pramenitým jezerům řeky Kongo.¹ Od nich se pak zamýšlel obrátit na sever a vydat se přes Dárfúr do Egypta.

V roce 1872 se vydával do Afriky zcela sám, spíše s upřímným zánímáním a odhodláním než s jasnou představou a konkrétním plánem. Nyní však byl již zkušeným cestovatelem, věděl, co může očekávat a na co se připravit. Měl také mnohem vyšší ambice a svou příští cestu do Afriky se rozhodl uspořádat jako skutečnou výzkumnou expedici. Jak si ji představoval, popsal v dopise manželům Náprstkovým z konce srpna 1879, kdy pobýval v Anglii: *Kéž by mi Nejvyšší dopřál, bych v mých třech úlohách, kterých zde v Angličanech uskutečniti mám i zvítězil! První jest 1) Internacionální expedice, Africu od P. Elisabeth na Egypt procestovati, expedice sestávající z dvanácti členů pod mým dozorem a anglickou patronací. Členy sestávající z Angličanů, Francouzů, Němců atd., aby rozličné společnosti výloh sestřádaly. 2) Otevření centrální Afriky k jihu mimo k východu. 3) Colonisace částí od Vaalriveru k Zambezi.*²

Tyto plány asi nejlépe ilustrují jeho rozpoložení při návratu z Afriky. Tehdy se setkával s nadšeným přijetím všude, kde se objevil, sklízel obdiv a uznání a není divu, že předpokládal, že pro své záměry sežene bez

Holubova karikatura v tisku.

ná, vždyť jen náklady jeho prvního pobytu v Africe se vyšplhaly na sumu přibližně sedmdesát tisíc zlatých. Nicméně i získání této částky se brzy ukázalo velmi obtížné. Holub sice sklízel uznání napříč celou Evropou, avšak výraznější finanční podporu se mu pro své záměry sehnat nepodařilo. Brzy také zjistil, že původně zamýšlená velkolepá mezinárodní expedice, o které snil v Anglii, není proveditelná. Jako by zapomněl, že každá země, kterou plánoval do projektu zapojit, má v Africe své vlastní zájmy. Za své vzala jeho představa o zapojení všech evropských geografických společností do tohoto projektu potažmo rozložení jeho nákladů mezi jednotlivé státy. Naopak brzy začalo být zřejmé, že pokud chce uskutečnit novou cestu do Afriky, musí se o její finanční zabezpečení postarat především sám.

Největší podporu svých záměrů našel ve Vídni. Rakouská geografická společnost jeho podnik zaštitila a v říjnu 1880 dokonce vydala „Provolání“, v kterém stručně představila záměry a cíle jeho zamýšlené cesty, a vyzvala veřejnost k příspěvkům. Své svolání následně zaslala také dalším institucím, mj. i Museu království Českého v Praze, které je pře-

problémů, a zároveň velmi rychle, potřebné finanční prostředky. Z toho pak také pramenilo jeho přesvědčení, že se na svou další cestu vydá již na přelomu let 1880–1881. Ještě po příjezdu do Prahy sršel optimismem a na své první přednášce představil své plány pražskému publiku: *Až po 10–12 měsících opět do Afriky se obrátím, abych od řeky Zambesi pronikl dále na sever; doufám, že snad se mnou, jak i to bylo slíbeno, více mužů tuto výzkumnou cestu podnikne.*

Náklady své budoucí expedice tehdy odhadoval na přibližně padesát tisíc zlatých. Tato suma se dnes zdá poněkud podhodnocená,

tisklo ve svém časopise. *Žijeme v době výzkumův, a zástupcové všech vzdělaných národů zápasíce vespolek způsobem nejušlechtlejším snaží se ze vsí síly, ba obětují i život svůj, aby odkryli tajemné roušky, jež zahalují nepoznané až podnes končiny naší země! [...]* Muže, jehož osvědčená síla dává nám úplnou záruku, že výprava oplývati bude nevšedními příhodami, bychom tedy již měli; avšak třeba postarati se též o prostředky. Tyto rozpočteny jsou na 50.000 zl. – spíše více než méně! – Dr. Holub sám činí základ, neboť z výtěžku svých přednášek, výstav a cestopisného díla věnuje 5.000 zl. na zamýšlenou cestu...³

Na základě tohoto „Provolání“ se podařilo shromáždit přes pět tisíc zlatých. Holuba významně podpořil především sám císař František Josef I., který poskytl ze svých privátních fondů tři tisíce zlatých. Přispělo také Ministerstvo války, které věnovalo astronomické přístroje v hodnotě více než 1500 zlatých a navíc ještě střelné zbraně, a také Ministerstvo kultury a vyučování, které poskytlo finanční dar tisíc zlatých, a kromě toho povolilo sbírky na středních školách v celém Předlitavsku. Byla to významná pomoc, protože do sbírky se zapojilo zhruba 150 škol a během necelých tří měsíců shromáždily skoro tři tisíce zlatých.

Naprosto nepostradatelná byla rovněž pomoc ze strany Rakousko-uherského vývozního spolku. Zasloužil se totiž o to, že celá řada rakouských firem nabídla Holubovi své produkty často zcela zdarma anebo za velmi výhodnou cenu. Zdaleka se přitom nejednalo jen o vlastní výstroj popřípadě vybavení expedice, ale také o množství výrobků, určených pro výměnný obchod s domorodci apod.

Podpora Holubovy expedice přicházela samozřejmě také z Čech. Hlavní město Praha např. přispělo částkou tisíc zlatých a Museum království Českého darovalo tři sta zlatých, tedy stejně, kolik vybrala mezi svými členy také Rakouská geografická společnost. Dále z Čech přicházely samozřejmě četné příspěvky z mnoha škol a dokonce také několika soukromých osob.

Do srpna 1881 získal Holub pro svou cestu téměř patnáct tisíc zlatých a další téměř tři tisíce ve hmotných darech. Sám přispěl z výtěžku své literární a přednáškové činnosti částkou více než dvanácti tisíc zlatých a celkem měl tedy k dispozici přibližně třicet tisíc zlatých. To ovšem zdaleka nestačilo. Ve stejné době navíc zvýšil odhadované náklady své expedice na 65 tisíc zlatých a opět přiznával, že skutečné náklady budou

JMENNÝ REJSTŘÍK

- Adler N., obchodník a rakouský konzul v Kapské kolonii 115
- Albert Sasko-Kobursko-Gothajský (1819–1861), manžel královny Viktorie 188
- Anderson Wiliam, rakouský konzul v Kapské kolonii 328
- Balbín Bohuslav (1621–1688), jezuitský kněz a spisovatel 51
- Barth Heinrich (1821–1865), cestovatel 67
- Bauer, Prof. 233
- Baum Jiří, Dr. (1900–1944), zoolog, cestovatel a spisovatel 93, 268, 323
- Baumovi, manželé 403
- Bauše Bohumil (1845–1924), přírodovědec, přítel V. Náprstka 29, 253
- Běhounek František (1898–1973), spisovatel 413
- Bella, Bečuánka, kterou Holub přivezl do Čech z Afriky 208, 225, 226, 231, 264, 282
- Beneš František Xaver Josef (1820–1888), archeolog, konzervátor 48–50, 53, 56, 129
- Berwerth 233
- Bismarck Otto von (1815–1898), německý kancléř 69, 82
- Blockley George (+1887), obchodní společník G. Westbeeche 179–181, 291, 324
- Boas Franz (1858–1942), antropolog 373
- Bochdalek Vincenc Alexander (1801–1883), anatom a patolog 35
- Bozděchová Ludmila (1848–1924), sekretářka Dr. E. Holuba 230, 253, 271, 276, 352, 360, 370, 382, 386, 420, 426
- Bráf Albín, Dr. (1851–1912), právník, politik, novinář 214
- Brauner Bohuslav, Dr. (1855–1935), chemik 214
- Brevilier 278
- Bujatti Franz 278
- Bukač Karel (+1886), Holubův průvodce na druhé africké cestě 268, 291, 295, 296, 423
- Bult Fanny 172
- Burret Rob, archeolog 423
- Cameron Verney Lovett (1844–1894), cestovatel 129, 159, 227
- Cleveland Grover Stephen (1837–1908), americký prezident 373
- Coillard François (1834–1904), misionář 297, 324
- Černý, redaktor časopisu Slovan 172, 173
- Červený (Červenka?), puškař na Malé Straně 94
- Čurda František, Dr. (1844–1886), cestovatel 251

- d'Este František Ferdinand von (1863–1914), synovec císaře Františka Josefa I. a následník trůnu 339, 345
- Daneš František, vikář v Peruci 46
- Darwin Charles (1809–1882), přírodovědec, zakladatel evoluční teorie a moderní biologie 245
- Dlouhý Jindřich Maria (1903–1977), kněz, Holubův životopisec 9, 10, 29, 362, 406, 414, 428
- Donner A., kapský obchodník 278
- Drescher František, býv. misionář v Chartúmu 272
- Drozda, Josef Václav, Doc. (1850), lékař a spisovatel, primář všeobecné nemocnice 266
- Ebert Josef (1779–1840), krupař a majitel domu, otec Anny Holubové 16
- Ebertová Anna viz Holubová Anna
- Ebertová Anna, roz. Zápotocká, matka Anny Holubové 16, 406
- Eberwald Bedřich, Holubův společník na I. a II. výzkumné cestě 133, 147, 159, 201, 207
- Eckert Jindřich (1833–1905), fotograf 214, 221
- Elsinger 278
- Fanta Antonín, farář od sv. Trojice 226
- Feistmantel Otakar (1848–1891), Prof. cestovatel a geolog 35, 131, 233, 416
- Fekete János (1859–1894), Holubův průvodce na druhé africké cestě 268, 284, 287, 291, 292, 300, 307, 313, 314, 315, 317, 324–327, 331, 339, 400
- Francis William, obchodník v Šošongu 287, 327
- František Josef I. (1830–1916), rakouský císař 206, 228, 261, 274, 314, 330, 357
- Frere Henry Edward Bartle (1815–1884), kapský guvernér a komisař 276
- Frič Antonín, Prof. (1832–1913), přírodovědec, geolog a paleontolog 55, 357–360, 362–364, 366, 369
- Frič Karel (1834–1915), obchodník s přírodninami 95, 114, 173
- Fuchsová Rosa, sestřenice Mathildy Prokschové 144
- Gasibonno, náčelník Batlapinů 149
- Glass, hejtman v Klosterneuburgu 265
- Goode Brown George (1851–1896), přírodovědec, sekretář Smithsonianského institutu 376
- Grafnetter Josef (1844–1908), redaktor časopisu Politik 57, 59, 206, 250, 251, 253, 409
- Grafnettrová Marie, sestra Berty Novákové, manželka J. Grafnettra 57, 409
- Greely Adolf Washington (1844–1935), polární badatel 377
- Grotteneg Karolína Richtrová von, baronka 207, 226
- Halouška Antonín (1860–1901), Holubův průvodce na druhé africké cestě 1883–1887 268, 273, 291, 296, 328, 400
- Hamson 115
- Hanzelka Jiří (1920–2003), cestovatel 403
- Harrach Jan Nepomuk hrabě (1828–1909), předseda Společnosti Musea království Českého 366
- Heber František Alexander (1815–1849), archeolog 51

- Hepburn, James Davidson (1840–1893), misionář 156, 199
- Herklotz Antonín, rolník ve Stradonicích 46, 53
- Herold Eduard (1820–1895), malíř a spisovatel 57
- Hof Ludwig Walter, otec Rosy Holubové 271, 272, 281, 430
- Hofmann, Leopold Friedrich, svob. pán (1822–1895), ministr financí 219
- Hofová Marie, matka Rosy Holubové 381
- Hochstetter Ferdinand von (1829–1884), geolog, president Rakouské geografické společnosti 205, 219, 420
- Hölder Alfred (1835–1915), vídeňský nakladatel 241, 272, 274, 276
- Holub František Josef (1809–1879), ranlékař, otec Dr. Emila Holuba 13–20, 23, 26, 30, 32, 35, 38, 43, 52, 64, 90, 129, 143, 165, 169, 172, 173, 207, 211, 247, 405, 406
- Holub František, otec Františka Josefa Holuba 13
- Holub Ignác, nejstarší dosud známý příslušník Holubova rodu 13
- Holubová Anna (1809–1888), matka Dr. Emila Holuba 16–18, 26, 59, 251, 256, 406
- Holubová Anna, manželka Františka Holuba 13
- Holubová Rosa, roz. Hof (1865–1958), manželka Dr. E. Holuba 271, 272, 282, 284, 287, 290, 292, 293, 301, 309, 313, 315–318, 324–327, 331, 332, 346, 349, 352, 377, 379, 381–384, 386–389, 392, 397, 400, 403, 430
- Holubová Terezie Johanna Carolina (1845–1846), sestra Dr. Emila Holuba 18
- Hubbard Gardiner Green (1822–1897), první prezident National Geographic 376
- Chacicive, náčelník Bankvakeců 151, 152
- Jablonský Boleslav, vl. jm. Karel Tupý (1813–1881), kněz a básník 52
- Jahn Jiljí Vratislav (1823–1902), středoškolský profesor 236
- Jaksch Anton (1810–1887), profesor I. lékařské kliniky v Praze 35
- Janota František, otec Anny Janotové 15
- Janotová Anna (1815–1837), první žena Františka Josefa Holuba 15
- Jeitteles Ludwig Heinrich, Prof. (1830–1883), zoolog 233
- Jensen Ferdinand, syn misionáře Thomase Jensena 331
- Jensen Thomas, misionář 159, 179, 200, 283, 287, 330, 331
- Jeřábek Jan, holický starosta 90
- Jungmann Josef (1773–1847), filolog, spisovatel a překladatel 13
- Jurka Antonín, Prof., krajan v St. Paul 378
- Kafka Josef (1858–1929), asistent Musea království Českého 349, 364, 367, 370, 428
- Kalkusové, preparátoři zvěře 335
- Kastl Johann 430
- Kastlová Marie viz Hofová Marie
- Kerr Molo 208
- Kerrová Annie 177, 200, 201
- Kerrová Julie 145, 200
- Kerrovi, rodina v Dutoitspanu a později Bultfonteinu 145, 177, 208
- Khama (asi 1837–1923), náčelník Bamangwatů 81, 156, 178, 179, 287, 327

- Klaboch Eduard (1852–1915), český cestovatel a botanik 31–33, 61, 407
- Klapálek František, Prof. (1863–1919), přírodovědec, entomolog 395
- Klein 278
- Kolocz (+1895), sochař, zhotovitel figurín domorodců na Holubových výstavách 339
- Kopřiva Pavel (1850–1932), obchodník s uhlím, manžel Bertý Novákové 256, 257
- Košenský Josef (1847–1938), středoškolský profesor, cestovatel a spisovatel 214
- Kořistka Karel (1825–1906), geodet, topograf a pedagog 414
- Kosteletzky Vincenc Franz (1801–1887), botanik 14, 35
- Kottner Josef Ludvík (1843–1923), správce Náprstkova muzea 367, 352, 426
- Koula Jan (1855–1919), architekt 366
- Kraus, Dr. 233
- Krejčí Jan, Prof. (1825–1877), geolog, pedagog 35
- Kropatschek, Alfred Ritter von (1838–1911) generál, konstruktér zbraní 277
- Krupp Alfred (1812–1887), průmyslník, vynálezce a zbrojař 172
- Křížík František (1847–1941), technik a vynálezce 346, 350
- Kučera Matěj, městský úředník v Holicích 16
- Kynast Johann, Holubův bytný v Žatci 29
- Lauffer Emil (1837–1909), malíř 59
- Leeb Ignác (1856–1902), Holubův průvodce na druhé africké cestě 1883–1887 268, 292, 293, 300, 301, 313, 315, 318, 325–327, 331, 338, 400
- Lejhancová Marie, dcera Františka Lejhance 26
- Lejhanec František, syn Františka Lejhance 26
- Lejhanec František, učitel v Holicích 26
- Lejhanec Karel, syn Františka Lejhance 26
- Leopold II. (1835–1909), belgický král 69, 206, 236
- Livingstone David (1813–1873), misionář, lékař a cestovatel 67, 85, 86, 89, 129, 140, 150, 153, 156, 159, 167, 184, 188, 238, 277, 411, 422
- Luanika (Lewanika), náčelník Maručů 83, 291, 295, 298, 306
- Mackenzie John (1835–1899), misionář 156, 179, 190, 199, 200
- Mankuruane, náčelník Batlapinů 149
- Masner Josef (1819–1892), přednosta oční kliniky 35
- Mašek, špeditér 94
- Meintjes Tom, búrský farmář 284
- Menzl Josef, ranlékař a Holubův bytný v Žatci 29
- Merriam Hart Clinton (1855–1942), přírodovědec a etnograf 272, 380
- Metelka Jindřich (1854–1921), zakladatel České společnosti zeměvědné 241
- Michaelis Hermann, obchodník 95, 114, 117, 119, 121
- Mo-Panza, náčelník Matoků 302, 305, 312, 318
- Molema, náčelník Barolongů 150, 151, 153, 178
- Moncua, náčelník Barolongů 149, 151–153

- Mošeše (+1870), náčelník Basutů 73, 76
- Mulač Jan (1845–1905), pražský fotograf 353
- Murray John (1808–1892), nakladatel 213
- Nachtigal Gustav 1834–1885), cestovatel 67
- Ňambo, náčelník Mašukulumbů 311, 312
- Napoleon Bonaparte (1769–1821), francouzský císař 318
- Náprstek Vojta (1826–1894), mecenáš, filantrop 10, 91, 93, 94, 97, 109, 113, 114, 118, 139, 140, 143, 146, 147, 150, 160, 162, 163, 169, 173, 189, 193, 195, 198, 203, 205, 207, 211, 214, 216, 218, 220, 225, 230, 238, 239, 247, 248, 253, 256, 276, 280, 353, 357, 378, 390, 411, 417, 420, 429
- Náprstková Josefa (1838–1907), manželka Vojty Náprstka 175, 225, 231, 247–251, 253–256, 263, 335, 356, 361, 363, 364, 366, 370, 374, 375, 378, 387, 392, 395, 397, 398, 409
- Navrátil Michal, JUDr. (1861–1931), regionální historik a publicista 59, 409
- Neruda Jan (1834–1891), spisovatel, novinář a básník 113
- Neumann Ludwig, Prof. , přírodovědec, lékař 266
- Neumayer Georg von (1826–1909), geofyzik a polární badatel 233
- Nickerl Otokar, Prof. (1838–1920), botanik a entomolog 140, 214, 233
- Novák Adolf (nar. 1849), bratr Bertý Novákové-Kopřivové 57, 58, 60, 250
- Novák Ernest (1851–1919), malíř, bratr Bertý Novákové-Kopřivové 57, 408
- Novák František (1811–1885), otec Bertý Novákové-Kopřivové 57, 95–97, 251, 253
- Novák František (nar. 1839), bratr Bertý Novákové-Kopřivové 57, 59
- Novák Jan, farář v Holicích 26
- Novák Vilém Jan (nar. 1842), optik, bratr Bertý Novákové-Kopřivové 57–60, 205, 250, 408
- Nováková Anna, sestra Bertý Novákové-Kopřivové 57
- Nováková Karolína, manželka Františka Nováka 250, 253
- Nováková Marie viz Grafnettrová Marie
- Nováková-Kopřivová Berta (1852–1935), snoubenka Dr. E. Holuba 57, 59–65, 87, 97, 125, 140, 144, 163, 164, 177, 200, 205, 207, 208, 211, 212, 226, 247–251, 253–256, 258, 382, 406, 408, 409, 411
- Obenberger Jan (1892–1964), přírodovědec 302
- Oken Lorenz (1779–1851), přírodovědec 406
- Olša Jaroslav jr. (nar. 1964), diplomat 423
- Otto Jan (1841–1916), pražský nakladatel 241, 346, 349, 350, 387, 395, 420
- Paclt Čeněk (1815–1887), dobrodruh a cestovatel 93, 119, 121, 123, 128, 131–133, 165–176, 201, 253, 254, 413, 416
- Palacký František (1798–1876), historik a politik 51, 140
- Panhansová Marie, Holubova bytná v Žatci 29

- Pelzel August von (1825–1891),
ornitolog 233, 234
- Petera František, kněz a amatérský
archeolog 55
- Petermann August Heinrich
(1822–1878), geograf
a kartograf 128, 129, 240
- Petzel 228
- Presl Jan Svatopluk, Prof. (1791–1849),
přírodovědec 14
- Prokschová-Gläsrová Mathilda 144,
145, 177, 331
- Prokschovi, rodina
v Dutoitspanu 143, 145
- Průša Václav, rolník v Pátku 164
- Purkyně Jan Evangelista (1787–1869),
přírodovědec, fyziolog 35, 57
- Razák František, farář u sv. Mikuláše
v Praze 64
- Regel Eduard August von (1815–1892),
redaktor časopisu Gartenflora 406
- Rhodes Cecil (1853–1902), finančník
a politik 81, 83, 84
- Rieger František Ladislav (1818–1903),
politik 140
- Rittich Alois (nar. 1863), sochař 400
- Roezl Benedikt (1824–1885), český
cestovatel a botanik 31–34, 85, 86,
214
- Roezl Vincenc, zahradník, otec
Benedikta Roezla 31
- Rudolf (1858–1889), korunní princ,
syn císaře Františka Josefa I. 214,
219, 220, 224, 225, 272, 274, 383
- Říha Václav, městský lékař
v Holicích 23, 405
- Sekhomo, náčelník Bamangwatů 154,
156, 157, 178
- Selous Frederik (1851–1917),
cestovatel 424
- Sepopo (Sippopo Lutangu), náčelník
Maruců 83, 179–187, 191, 193,
196, 197, 289, 298, 302
- Sešele, náčelník Bakvenů 81, 153, 154
- Schneemann Philipp 208
- Schuster Konstantin, přítel Čeňka
Paclta v Turnově 175
- Schweinfurth August Georg
(1836–1925), cestovatel 67, 372
- Silberer Victor (1846–1924), průkopník
lectví 393
- Sitta Václav, purkmistr v Holicích 234
- Skramlík Emilián, rytíř (1834–1903)
pražský purkmistr 214, 216, 218,
224, 428
- Söllner Oswald (+1886), Holubův
průvodce na druhé africké cestě
1883–1887 268, 284, 290, 292, 296,
300, 313, 314, 316, 318, 384, 426
- Sommer Johann Gottfrid (1782–1848),
topograf 51
- Stanley Henry Morton (1841–1904),
cestovatel 67–69, 85, 129, 159,
268, 277, 420, 427
- Stefanie (1864–1945), dcera belgického
krále Leopolda II., manželka
korunního prince Rudolfa 225,
272
- Steindachner Franz, Prof. (1834–1919),
zoolog 233
- Stillfried Raimund von (1839–1911),
c.k. dvorní fotograf 353
- Stow George Wiliam (1822–1882),
geolog 163, 415
- Streit Vincenc (nar. 1942),
publicista 380
- Studnička Alois (1842–1927), osvětový
pracovník, ředitel první řemeslné
školy v Jaroměři 140, 221, 357
- Studnička František (1836–1903),
matematik 214
- Surcouf Eduard, francouzský
vzduchoplavec 350

- Šimáček František (1834–1885),
pražský tiskař a nakladatel 420
- Škarda, Dr. předseda Měšťanské besedy
v Praze 216
- Šolc Jindřich (1841–1916), pražský
primátor 346
- Šoulavý František, hostinský
v Holicích 16
- Špíral Josef (1845–1886), Holubův
průvodce na druhé africké cestě
1883–1887 268, 287, 293, 294, 422
- Štětina Jaromír (nar. 1943),
cestovatel 403
- Štolba Josef, JUDr. (1846–1930),
spisovatel a cestovatel 214
- Šubert František Adolf (1849–1915),
ředitel Národního divadla 346
- Taafe Eduard Franz Josef, hrabě
(1833–1895), šlechtic a politik 339
- Taylor Ross, syn Williama Taylora,
redaktor časopisu *Illustrated
Christian World* 427
- Taylor William (1821–1902), misionář,
vydavatel časopisu *Illustrated
Christian World* 354, 427
- Teichovi, přátelé Čenka Paclta
i Dr. Emila Holuba v Kimberley
169
- Theunissen, Holubův společník na
III. výzkumné cestě 186, 187, 190
- Thümen Felix, Prof. (1839–1892),
botanik 233
- Thun-Hohenstein František, hrabě
(1847–1916), český
místodržitel 346
- Treitz Václav (1819–1872), lékař
a patolog 35
- Ulrichová Kateřina, Holubova bytná
v Praze 28
- Viktorie (1819–1901), královna
Spojeného království Velké Británie
a Irska 188
- Vocel Jan Erazim (1803–1871), český
buditel a archeolog 46, 48, 55, 408
- Votrubec Ctibor (1925–1997),
geograf 422
- Vrťátko Antonín Jaroslav (1815–1892),
spisovatel, redaktor časopisu
Muzejník 357
- Warren Charles, gen. (1840–1927),
guvernér Západního
Griqualandu 81, 82, 226
- Webb, misionář 150, 151, 178
- Weber Barbara 430
- Weber Filip, svobodný pán z Ebenhofu
(1818–1900), český
místodržitel 206, 223
- Westbeech George (1844–1888), lovec
a obchodník v Pandamatence 83,
193, 198–200, 288, 291, 296, 298,
324, 326
- Wilhelm Franz, předseda rak.-uher.
spolku pro vývoz 272, 274
- Yule Henry, sir (1820–1889),
orientalista 213
- Zikmund Miroslav (nar. 1919),
cestovatel 403
- Želízko Jan Vratislav (1874–1938),
geolog, paleontolog, Holubův
životopisec 9, 283, 362, 394, 396